

JOSEF BARTOŇ, *Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem.*

Praha, Česká biblická společnost 2009, 228 s. ISBN 978-80-87287-07-1.

Před více než dvaceti lety formuloval František Verner jeden ze záměrů své *Bibliografie českých překladů celé Bible i jejích částí* (Praha, Česká katolická charita 1987) takto: „...aby byla zřejma veliká láska českého lidu k Písmu svatému v každém století jeho existence“ (s. 5). S tímto záměrem souzní i disertační práce Josefa Bartoňe, obhájená roku 2008 na Husitské teologické fakultě UK v Praze a nyní vydaná jako první svazek ediční řady „Studijní texty České biblické společnosti“. Zabývá se sice daleko kratším obdobím (první polovinou 20. století) a jen jednou ze dvou částí bible, činí to však obzvlášť důkladně. Vzhledem k tomu, že srovnatelně pečlivá monografie Vladimíra Kyase (*Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha, Vyšehrad 1997, k vydání připravili jeho spolupracovníci) sahá jen po Bibli Svatováclavskou, jsou nyní léta 1900-1961 díky Bartoňově monografii nejdůkladněji zmapovaným úsekem českého biblického překladu v nové době. Jiné přehledy a příručky – např. Jan Merell (1956), Jindřich Mánek (1975), či *Nový biblický slovník* (Praha, Návrat domů 1996) – se o moderních překladech zmiňují jen okrajově a mezerovitě (blíže viz s. 13-15).

Jako bohemista, grécista, teolog a pedagog měl autor všechny předpoklady k tomu, aby nesnadné a rozsáhlé téma zpracoval nejen s vědeckou důkladností a historickým nadhledem, ale také čtivou formou. Již delší dobu se teoreticky i prakticky zabývá otázkami překladu z řečtiny a staroslověnštiny, zvláště pak překladem textů posvátných nebo s posvátnými pojmy operujících – ať již biblických, raně křesťanských (např. *Acta sancti Apollonii*, Dórotheos z Gazy, Grégorios Palamas) či apokryfních (*Skutky Tomášovy*, *Zósimovo vyprávění o životě Blažených*). Předmětem jeho zájmu je český biblický překlad nejen ve své historii (za předstupu recenzované monografie lze považovat speciální studie o Rudolfu Colovi či Janu Ladislavu Sýkorovi), ale také ve své žhavé současnosti; autor se pravidelně účastní pracovních i neformálních ekumenických setkání biblistů a překladatelů, například na půdě Centra biblických studií. Lze si tedy jen přát, aby brzy dokončil svou další, již rozpracovanou monografii o nejnovější epoše biblického překladu (od Českého ekumenického překladu včetně).

V prvním oddílu recenzované monografie autor představuje svou metodu a obhajuje zvolené časové vymezení: šest překladů či spíše „překladových typů“ vzniklých v této době sehrálo specifickou roli na cestě od tradičních překladových typů (Bible kralické a Bible Svatováclavské) k novému pojetí biblické práce jakožto díla týmového, mezikonfesního a mezinárodně zakotveného (práce na Českém ekumenickém překladu zahájeny roku 1961). Mezi těmito polohami se pohybovalo několik výjimečně nadaných jednotlivců: Jan Ladislav Sýkora (1909), Jan Hejčl (1934), František Žilka (1933), Rudolf Col (1947), Pavel Vladimír Škrabal (1948), Ondřej Maria Petrů (1951) – letopočty v tomto výčtu představují jen první orientační bod, zpravidla datum prvního vydání překladatelova díla; historie jejich usilí je daleko složitější. Všichni – i když v různé míře a s různým úspěchem – se osvobodovali od archaizujícího pojetí biblické mlvy a nově otevírali Písmo modernímu člověku; těmto snahám autor zásadně přitakává, když v monografii několikrát – ať již výslovně nebo názna-

kem – problematizuje nekritickou úctu k archaizujícímu, tzv. českému biblickému stylu („svěží inspirace moderní teorie překladu“, s. 14, zvyraznil J. A. D.).

Autor začíná pragmaticky, u hmatatelných fakt, samotných publikací. Celkem 35 knižních titulů, tj. všechna vydání kompletních českých Nových zákonů, přeložených a poprvé vydaných mezi roky 1900 a 1961, se autorovi podařilo fyzicky shromáždit a popsat s mravenci důkladností (a přitom opraviv několik nepřesností ve zmiňované Vernerově *Bibliografii*). Čtenář zde nalezne nejen základní bibliografické informace, ale i drobné, často nenápadné údaje z tiráže a dalších míst příslušného exempláře, umožňující – společně s dalšími rozbory – zařadit překlad do jednoho z šesti překladových typů označených jmény překladatelů. Funkci tohoto oddílu je tedy nejen prostý soupis edicí a přehled zaváděných zkratk, ale i první obrys klasifikace, která bude v dalších kapitolách rozvíjena a odůvodněna.

Vedle šesti překladatelů nelze zapomínat na řadu jejich spolupracovníků, přátel, redaktorů a samozřejmě i kritiků: celkem dvacet osobností, jejichž životopisné medailony – shromážděné abecedně v oddílu třetím – jsou samy o sobě průkopnickou prací, nežádka vycházející z málo využívaných archivních pramenů. Několik řádek biografických údajů působí na první pohled stroze, ve skutečnosti však právě jejich věcnost je nejpůsobivějším svědectvím o pohnutých a leckdy tragických osudech ve století krutých válek a totalit.

Definovat okruh „spolupracovníků“ nebylo snadné: zahrnutí byli ti, kdo „přímo spolupracovali jako ‚vedlejší‘ překladatelé, nebo překladový text významně ovlivnili *zásadněji* konzultacemi, ... i ti, kdo případně do výsledného textu *výrazněji* samostatně zasáhli v roli upravovatelů především při posmrtných vydáních“; naopak nejsou zahrnutí ti, kdo se sice nad překlady zamýšleli (např. recenzenti) a jejichž názorů si překladatelé všimli (např. je zohledňovali v upravovaných vydáních nebo je odmítali v předmluvách), nicméně „nepatřili *přímo* k okruhům překladatelů či spolupracovníků nebo upravovatelů...“ (s. 29, zvyraznil J. A. D.). Z citace je zjevné, že autor sice usiloval o co možná objektivní definici, přesto však v ní musel rezervovat jistý prostor pro své subjektivní rozhodnutí (srov. námi zvyrazněná slova). Tím se ovšem otevírá i prostor pro drobné pochybnosti; např. není zřejmé, proč nebyl do okruhu medailonů zařazen Zdeněk Švéda, S.S.L., když přece také „významně spolupracoval“ s Ondřejem M. Petřů (srov. s. 172, pozn. 7). To ovšem nic nemění na tom, že autorovo základní rozhodnutí bylo správné a že se mu podařilo vyzdvihnout postavy, které jinak zůstávají nezaslouženě v pozadí. A to nejen v medailonech, ale i na mnoha dalších místech (např. informace o Z. Švédovi se nalézají na uvedeném místě v několika poznámkách).

Ve čtvrtém a nejrozsáhlejší oddílu se konečně pod drobnohled dostávají samotné překlady, a to v promyšlené struktuře: každá ze šesti kapitol věnovaných jednomu překladovému typu se dále člení na sedm částí, jež za sebou následují více méně v chronologickém pořadí. Autor začíná (1) výkladem o dobovém kontextu, rozšíření a vlivu příslušného překladu; všímá si tedy nejen situace v mateřské církvi překladatele v době překladu (např. sporu mezi „integristy“ a „modernisty“, s. 40-41), ale i širšího kulturního a politického rámce v delším horizontu (např. vysvětluje oblibu Sýkorova překladu ještě šedesát let po jeho vzniku, ke kterému přispěli krajané v USA pašující do vlasti tzv. „Podlahovu“ Bibli českou, s. 42). Tato část tedy úzce navazuje na medailony shromážděné v třetím oddílu; podobně i další část (2) navazuje zase na

předchází ryze bibliografický oddíl druhý, když přehledně vyjmenovává jednotlivé edice daného překladového typu, a tak čtenáři usnadňuje orientaci v množství navzájem podobných svazků a v jejich spletité historii. V další části (3) je detailně vylíčena geneze překladu – s jakými předpoklady překladatel k dílu přistupoval, jaká byla jeho vnitřní či vnější motivace (zde opět promlouvají nevydané historické prameny, např. korespondence mezi feditelem Dědictví svatojánského Josefem Čihákem a Janem Hejčlem, s. 67-68), jak probíhala samotná práce, případně jak se do ní zapojovali další spolupracovníci (autor např. určil Antonína Stříže jako pravděpodobného původce textových změn v poválečném vydání překladu Sýkora–Hejčl, s. 68).

Zbývající části každé kapitoly čtvrtého oddílu se již nacházejí blíže filologickému nežli historickému pólu. Mimořádnou pozornost věnuje autor reflexi: nejprve se sluší dát slovo samotnému překladateli, nakolik známe jeho názory z předmluvy či autoprezentací (část 4), a teprve potom dalším, a to všem dostupným odborným reflexím (část 5). Je zajímavé, že ze všech překladatelů největší úsilí o vysvětlení zásad svého díla vyvinul evangelík Žilka; zatímco katoličtí překladatelé zpravidla hleděli především získat církevní imprimatur, Žilkovy ambice se neomezovaly na jeho mateřskou českobratrskou církev, kde se vymezoval vůči setrvalému vlivu kraličtiny, ale směřovaly do dalších kulturních okruhů; o zpětnou vazbu Žilka usiloval jak odbornými, tak populárními texty (srov. s. 110-120.) Ve čtvrté a páté části tak autor vždy shromažďuje všechny dostupné – a s velkou pravděpodobností i všechny existující – odborné (ale zmíněny jsou i některé populární) ohlasy na příslušný překlad, a to jak soudobé, tak i moderní. Autor sám poznamenává, že jich není mnoho, což je překvapivé vzhledem k tomu, že excerpoval z úctyhodného množství pramenů (zejména filologických, teologických a dalších periodik, viz s. 17). Čím méně reflexí měl autor k dispozici, tím podrobněji se jim mohl věnovat (lze ovšem očekávat, že tento úkol bude daleko složitější při zpracování novozákonních překladů z druhé poloviny 20. století a zejména z poslední doby, kde k tištěným pramenům přibývají elektronické). Teprve v další části (6) dává autor slovo konečně sám sobě a nabízí vlastní zevrubnou (byl skromně nazvanou „K charakteristice...“) studii příslušného překladu. Nalezneme zde informaci o předloze překladu a o překladatelově základním záměru; následuje rozbor typických jazykových prostředků, jež překladatel užívá, a to na základě konstantního textového vzorku – osmnácti dobře vybraných úseků ze všech částí Nového zákona a appendixů (výčet na s. 17-18). Objevují se zde dílčí závěry a hypotézy, které se týkají jak vývoje uvnitř jednotlivých překladových typů, tak i možných návazností a vlivů mezi nimi; objevné je např. zjištění návaznosti Žilka > Col (s. 95) nebo návazností Škrabal > Col a Škrabal / Petřů > Col včetně jejich zajímavého historického vysvětlení (s. 96-97). Shrnutí každé kapitoly je věnována závěrečná část „Význam...“ (7).

V pátém oddílu („Závěrem“) jsou pak dílčí výsledky znovu shrnuty. Ve stručném historickém přehledu jsou popsány dvě katolické návazné řady: starší (Sýkora – Sýkora / Hejčl – Col) a mladší (Škrabal – Škrabal / Petřů), později vedoucí až k současnému katolickému liturgickému překladu (Petřů – Bogner). Na evangelické straně figuruje ve sledovaném období jediný překladatel (Žilka), jehož dílo je zvláště výrazným příkladem odvážné emancipace od vlastní silné (v tomto případě kralické) tradice; Žilka obsadil významnou, i když poněkud „exkluzivní“ pozici metodologického prostředníka mezi kralickým a Českým ekumenickým překladem (s. 202); tím spíše je třeba litovat skutečnosti, že v druhé polovině 20. století se jeho dílo již nedočkal pa-

tříčné odborné reflexe: poslední významné recenze pocházejí z let 1934 (teolog Josef B. Souček) a 1941 (bohemista Pavel Váša). V konkurenci dvou katolických řad se hrálo významnou roli dlouhodobé oslabení církevních struktur v padesátých a šedesátých letech 20. století; v sedmdesátých letech padla volba na překlad Bognerův, zatímco při nerušeném vývoji by měl – dle autorovy hypotézy – největší šanci na roli liturgického textu novátorský překlad Rudolfa Cola (s. 202–203). Současné však rozsáhlé komparace ukázaly, že mezi překladovými liniemi docházelo nejednou i k vzájemnému ovlivňování (s. 204). V odstavci věnovaném perspektivám dalšího bádání autor uvažuje jednak o zmapování dalších období (viz výše), jednak o otázce tzv. biblického stylu v češtině.

Knihla je provázena nezbytnými a solidně zpracovanými náležitostmi – seznamem literatury, jmenným rejstříkem, anglickým shrnutím a průběžnými poznámkami pod čarou. Je vybavena vzornou a esteticky nápaditou sazbou, která prozrazuje sympatickou ambici vypravit vzorným způsobem první svazek nové knižní řady (mimochoodem, druhý svazek „Studijních textů“ se týká anglických překladů bible a je již také připraven k vydání). Bohužel během sazby došlo i k drobným chybám – např. vypadlý text poznámky 97 na s. 100 (pozn. 96 byla zdvojena) nebo nesprávný formát indexu odkazujícího na poznámky 4, 5, 7, 8 v druhém oddílu (s. 22, 24, 25). Na druhé straně je třeba kvitovat autorovu až úzkostlivou přesnost: například nepřebírá bezmyšlenkovitě údaje ze svých pramenů, ale sám je ještě kontroluje; jinak by nemohl odhalit např. chybu v názvu jistého článku, který se týká verše 2,7 (a nikoli 3,7) Lukášova evangelia (s. 121, pozn. 85).

Monografii je třeba přivítat nejen proto, že zpracovává zanedbávanou oblast, ale i jako vzácný příklad úsporného, a přitom citlivého stylu. Výklad je filologicky i historicky svědomitý – autor pracuje s archivními prameny (medailony postav), dbá na užívání správných termínů (srov. např. exkurs o českých a moravských teologických fakultách, s. 29–30) –, ale přitom se láska k detailu nezvrhává v suchopárnost. Vedle medailonů jsou to především hojně autentické citace, které každému čtenáři umožní postupně se vžívat do jednotlivých aktérů. Autor vedle profese filologa, bohemisty a historika nezapře ani svou kvalifikaci teologickou. Svá teologická východiska sice nahlas neartikuluje, lze je však bezpečně vycítit v první řadě v těch pasážích, v nichž o otázkách překladu pojednává v souvislosti s různými církevními tradicemi: v jeho diskurzu nezaslechneme ani konfesní sveřepost, jež se zejména ve starých dobách projevovala špičkováním či přímo kaceřováním odlišných názorů, ale ani onu blazeovanou pýchu, která se otázkám víry a životního přesvědčení pod záminkou objektivity vyhýbá, protože pro ně vůbec nemá pochopení. Druhým polem, na němž se osvědčuje autorův lidský, křesťansky založený a současně profesionálně pečlivý přístup, jsou pasáže zabývající se osudy a názory překladatelů a dalších osob. Nejde tu ovšem jen o faktografické medailony, v nichž podle očekávání panuje co možná úsporný, až encyklopedický tón, ale o bezpočet zmínek roztroušených jak v (auto)referátech zúčastněných osob, tak i ve vlastních autorových vyjádřeních, jež na ně organicky navazují. Autor nevypisuje citované názory mechanicky, ale promyšleně je zasazuje do vlastních úvah (konfúze nehrozí díky odlišné sazbě), v nichž nezřídka s hlubokým pochopením otevírá čtenáři další interpretace a uvádí ho do světa nevyřčených možností; přestože jistě má vlastní preference, snaží se téměř úzkostlivě, aby se do jeho výkladu předčasně nepromítaly. Názory všech aktérů – i těch, jež mu zřejmě nejsou blízcí, – líčí s pochopením historického kontextu a jejich myšlenkových

východisek. Celkově jeho text působí ekumenicky a smířlivě, ať už jde o vztahy mezi církvemi, nebo o postavení církve ve společnosti. Je příznačné, že např. výpad „protagonisty jazykově konzervativního křídla v katolické církvi“ Josefa Vašici proti Žilkovu překladu je v autorově monografii mírně upozaděn (do poznámek pod čarou, viz s. 103, pozn. 3, a dále s. 138, pozn. 138). Zřejmě není náhodou, že autor sám působí na stejné pražské univerzitě jako J. L. Sýkora a další bibliisté, kteří „vzhledem ke svému spíše nekonfliktnímu, konformnímu zaměření zůstali poněkud stranou bouřlivého ideologického třibení (a tudíž i následně ‚integristické‘ ofenzívy)“ (s. 40). I to je jeden z důvodů, proč se Bartoňova monografie stane nepostradatelnou příručkou pro všechny, kdo se o české biblické překlady zajímají, ať již k tématu přistupují z jakýchkoli pozic.

Jan A. Dus (Praha)

Dva pohledy na novou antologii textů o mučednících

Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury. Uspořádal PETR KITZLER, z řeckých a latinských originálů přeložili IVA ADÁMKOVÁ, PAVEL DUDZIK a PETR KITZLER. Úvodní studie JIŘÍ ŠUBRT.

Praha, Vyšehrad 2009, 395 s., 16 obr. ISBN 978-80-7021-989-8.

Třebaže křesťanské církve v moderní společnosti ztrácejí, nezdá se, že by se potřeba víry v postmoderní době vytrácela. O náboženství vycházejí publikace různé kvality, občas i problematického vlivu, ale objevují se i práce, které nestaví na mělkých zájmech, ale chtějí poznat zbožnost prvých křesťanských staletí, kdy se prvotní církev teprve formovala. Pomocníkem takových záměrů je i pražské nakladatelství Vyšehrad, které po léta slouží křesťanské interpretaci dějin Evropy.

Pozoruhodným průhledem do mentality raného křesťanství je nenápadný výbor z nejstarší řecké a latinské martyrologické literatury *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, uspořádaný klasickým filologem Petrem Kitzlerem, který se postaral i o stručnou předmluvu, v níž připomněl význam křesťanského mučednictví pro Evropu, které vyrostlo „z představ o blahodárné moci krve, jakožto nejcennější oběti přinášené na oltář božstvům“ (s. 13). Šlo, jak připomíná, o původně pohanskou představu, sdílenou i judaismem a ovlivňující formování raného křesťanství. P. Kitzler vybral k pochopení doby jednadvacet textů, které přibližují spiritualitu křesťanských obcí. Nešlo mu o dokumentaci událostí, které stály za příběhy, ale o „svědectví“ víry, kterou ani smrt nedokázala zviklat. Úkolem badatelů bude zjistit, jak byly příběhy přijímány, jak se dochovaly a šířily a do jaké míry ovlivňovaly mentalitu obcí.

Vhodný klíč k porozumění fenoménu raně křesťanského mučednictví nabídla klasický filolog Jiří Šubrt, znalec starověké křesťanské literatury. Nejprve ho zaujaly proměnné vztahy římské říše k šířícímu se křesťanství (vlastně k jednomu z mnoha iracionálních náboženství), které iritovalo stát kategorickým zákazem obětovat pohanským bohům. J. Šubrt načrtl vlny pronásledování, zpočátku spíše vlažné, avšak od